

Павле Стојановић

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ, СРБИ И РУСИ 12-21. ВЕК (ИСТОРИЈА
ОДНОСА), НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ, БЕОГРАД, 2012.

У циљу обележавања петогодишњице преране смрти нашег професора Мирослава Јовановића, ванредног професора на Катедри за Општу савремену историју Филозофског факултета Универзитета у Београду (рођен 1. маја 1962. године у Београду, преминуо 8. јануара 2014. године у Бајиној Башти), доносимо у овом броју осврт на његову последњу монографију *Срби и Руси 12-21. век (историја односа)*, објављену 2012. године у Београду, у оквиру пројекта „Традиција и трансформација: Историјско наслеђе и национални идентитет у Србији“. Професор Јовановић је био аутор великог броја књига, аутор и коаутор збирки историјских извора, као и уредник научних издања објављених у Србији и иностранству на српском и неколико страних језика. Био је учесник више међународних пројеката и члан међународних редакција научних часописа и едиција. Подручје истраживања М. Јовановића била је модерна и савремена руска историја и историја Балкана.

Кроз уводни део М. Јовановић представља доступну литературу о овој теми, разлоге истраживања и изазове са којима се суочио, истичући проблем фокусирања на једну или више равни проучавања интеракције двају народа. Аутор посебно наглашава најмање три оквира у којима се ови односи могу посматрати. То су руско-српски, српско-руски и однос ова два народа посматран из угла треће стране, заинтересоване за овај процес. Потребу и разлог за писање оваквог дела сâм аутор види у значају српско-руских односа као чиниоца друштвеног и политичког живота, нарочито у српској средини. Односе о којима се говори карактерише изразито велика разгранатост и континуитет. Најзад, аутор упозорава да су ови односи предмет разних митских, површних и идеолошких тумачења, те да је дужност науке да их представи у правом светлу.

Истраживање српско-руских односа можемо пратити још од радова историчара из времена просветитељства, као што су српски Захарије Орфелин и

Јован Рајић, или руски Николај Карамзин. Изучавање ових односа доживело је интензивнији развој у време процвата славистике у 19. веку. Неки од радова на тему српско-руских односа представљају њихову целокупну историју, неки одређене одабране теме, а постоје и збирке објављене грађе.

У уводном делу истичу се ранији научни радови на ову тему, а као успешнији се сматра рад Алексе Јелачића, који у делу *Русија и Балкан: Преглед политичких и културних веза Русије и балканских земаља 866-1940*, представља целокупну историју ових односа. Сличне подухвате у обухватању њихове комплетније историје у ширем хронолошком оквиру предузимали су и Стеван Димитријевић и Ђорђе Сп. Радојчић, који је на циклусу предавања на МГУ 1964. године представио ток односа од 12. до 18. века. Делу Николе Поповића *Србија и царска Русија* замера се неуједначена историографска периодизација и површна контекстуализација битних догађаја. Као највреднији рад ове врсте издваја се дело Алексеја Тимофејева *Взаимоотношения России и Сербии с конца 12. до начала 20. века*, као најконцизнији рад који износи битне закључке и отвара низ нових питања.

Главни део дела представља преглед историје односа од 12. до 21. века у три поглавља. Карактеристика структуре ових поглавља је кратак упоредни приказ засебног историјског развоја два народа, после чега се прелази на детаљно описивање односа груписаних у одвојене теме, у оквиру којих се ови односи посматрају хронолошки. Издвојене су најпре политичке везе, којима се посвећује посебна пажња, а затим културне, духовне, друштвене, просветне, привредне, династичке и друге.

У првом делу прегледа историје, под називом *Епоха спорадичних контаката (12-15. век)*, аутор представља корене политичких, духовних и културних веза. Ове везе су се у то време огледале кроз махом насумичне посете. Први забележени контакт Срба и Руса, међутим, била је посета монаха Манастира Светог Пантелејмона двору Стефана Немање 1191. године. Политички контакти углавном се свде на повезаности владарских кућа; духовне интеракције, са друге стране, представљају ширу тему за истраживање и релативно детаљно су наведене у књизи. Углавном се састоје из посета црквених изасланстава из једне, манастирима и двору друге земље, као и из размена богослужбених књига и реликвија. Управо духовне везе аутор препознаје као превладавајуће у наредном периоду којим се дело бави.

Друго поглавље овог дела књиге носи назив *Време духовних веза (крај 15 – крај 17. века)*. Аутор излаже случајеве издавања грамата, одлазака српских патријарха у Русију и културних контаката, углавном од обнављања Пећке патријаршије као најутицајније српске духовне и политичке организације тога времена. На крају поглавља изводи се закључак да су везе знатно интензивније у овом периоду у односу на средњевековни.

У најобимнијем поглављу, под називом *Епоха политике (18-20. век)*, аутор се бави везама чији се карактер проширује на поља дипломатске, просветне, политичке и војне сарадње, уз одржавање тековина духовних веза из ранијих периода. Ову епоху аутор дели на три унутрашња потпоглавља, која су подељена по различитим карактеристикама међусобних односа Срба и Руса у овом периоду.

Посебно се истичу везе српског патријарха са руским послаником у Бечу, као почетак периода руског покровитељства над српским народом. Најбитнији феномен ових односа с краја 17. и почетка 18. века била је појава великог броја сеоба српског народа са подручја Аустријске монархије на југозападне територије Руског царства. Као значајни феномени за 19. век наводе се први долазак руског конзула у Србију, развитак славистичких студија у обе земље и упознавање српских интелектуалаца са делима руских писаца.

У наредном потпоглављу, које се бави 20. веком, наглашава се идеолошки контекст односа руског народа у оквиру СССР, као и српског народа у Краљевини СХС, а потом и у Југославији. У овом периоду препознатљив је променљиви ток односа двеју држава. Такав ток илустрован је чињеницом да је Краљевина СХС била једина држава која је признала владу адмирала Колчака у Омску, да би после њеног пораза била међу последњима које су признале СССР. Затим следи зближавање држава на идеолошкој основи, након чега убрзо наступа идеолошки разлаз, да би се двадесетак година касније односи поново нормализовали. За овај период, осим политичких, репрезентативни су привредни, културни и духовни контакти и везе, као и миграције.

У трећем и последњем потпоглављу аутор се дотиче распада држава у којима су се руски и српски народ налазили. Потом прелази на политичке односе

готово једнако променљиве као и у претходном периоду. Руска спољна политика овог периода окарактерисана је као блиска политици САД и ЕУ, док је Србија очекивала помоћ од руске стране. Од 2000. године и српски спољнополитички курс бива усмерен ка западу. Аутор се такође посвећује и савременим везама и контактима две државе, које описује као знатно динамичније и слојевитије у односу на претходне године.

Последње поглавље књиге аутор, у виду завршног разматрања, представља као извођење општих особина наведених односа. Међу разлозима зашто ове односе сматра другачијим од већине, аутор истиче да су они услед културне и духовне блискости два народа превазилазили и превазилазе оквире просте спољне политике.

Као историчар стручан за модерну и савремену историју, М. Јовановић је мање пажње посветио тематици средњег века, стога фокус истраживања усмерава ка каснијим периодима. Ово донекле доприноси асиметричности пажње посвећене најранијим контактима, али како се даље одмиче у времену, ауторово познавање прилика је све сигурније. Пропуст у непомињању петроградског преписа Доментијановог *Житија Светог Саве*, поред бројних Теодосијевих из друге половине 16. века илуструје овакво стање.

Аутор је настојао да догађаје наводи објективно и фактографски, избегавајући изношење личног става. Стил карактерише релативно кратка и јасна реченица. Овај стил, уз јасну периодизацију историје односа, приступачан је подједнако широј, као и упућенијој публици. Књига поседује критички апарат, литературом доминирају дела руских и српских аутора, а изворима објављена документа и новински чланци, углавном из руских архива. Интересантно је да у делу прихвата теорију *дугог* 19. и *кратког* 20. века, какву срећемо код британског историчара Ерика Хобсбаума. Сагледавајући ово дело у целини, пажњу привлачи превазилажење традиционалних граница политичке историје и давање подједнаког значаја друштвеној историји као и културној размени. Значај се даје и утицају идеја развијаних у једној и другој средини, као у случају руских револуционарних покрета и њиховог утицаја на српске левичарске кругове и имагологију коју су они узроковали у српском друштву.

Дело је посебно значајно и због тога што представља богат општи приказ великог броја чињеница које, захваљујући исцрпном критичком апарату, могу упутити на даља и детаљнија истраживања у правцу разумевања ових односа.